Co-funded by the European Union

Supported by:
Federal Ministry for the Environment, Nature Conservation, Nuclear Safety and Consumer Protection
based on a decision of the German Bundestag

IKI INTERNATIONAL CLIMATE INITIATIVE

giz Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

В ЦЕНТРІ ЗМІН — ЛЮДИ: РОЛЬ СПРАВЕДЛИВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В НВВ

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів наразі працює над встановленням національної цілі скорочення викидів парникових газів до 2035 року, як частина Національно визначеного внеску до Паризької угоди. Документ стане дороговказом для планування довгострокової кліматичної політики. Враховуючи усю сукупність поточних викликів, якісне інтегрування концепції та принципів справедливої трансформації здатне підсилити як амбітність українського НВВ, так і зробити його більш конкретним та здійсненним на місцевому рівні. Справедлива трансформація може не тільки допомогти досягти кліматичних цілей, а й забезпечити більш стійку та зелену відбудову України.

Концепція “справедливої трансформації” все частіше згадується в публічних дискусіях щодо відмови від викопного палива та декарбонізації промисловості. Потреба кращої інтеграції справедливої трансформації в планування світових декарбонізаційних процесів випливає як з морального імперативу “не залишати нікого осторонь”, так і з політичної доцільності зменшити опір змінам та потенційну соціальну напруженість в конкретних регіонах та громадах.

Стокгольмський інститут навколишнього середовища виокремлює 7 основних принципів справедливої трансформації:

1. **Активне заохочення декарбонізації.** Відкладення у часі є принципово несправедливим, адже створює нереалістичні сподівання, що декарбонізаційні процеси пройдуть осторонь чи не зачеплять роботу тих самих вугільних шахт.
2. **Уникнення створення ще більшої “вуглецевої залежності” (carbon lock-in) через нові викопні проєкти та збільшення кількості тих, хто зазнає негативного впливу в цих секторах.**
3. **Підтримка постраждалих регіонів.** Основним пріоритетом мають стати зміцнення та підтримка локальної економічної стійкості та стабільності.

4. **Підтримка працівників, їхніх сімей та інших дотичних людей, які постраждали від закриття підприємств або скорочення їх діяльності.** Економічні, соціальні та особисті наслідки трансформації не повинні посилювати вразливість найбільш маргіналізованих та найнезахищеніших людей, та не повинні ставити під загрозу основні права працівників або загрожувати ширшим правам людини.

5. **Усунення шкоди, завданої навколишньому середовищу.** Слід дотримуватися принципу "забруднювач платить" і не перекладати відповідальність з приватних компаній на державу.

6. **Вирішення існуючої економічної та соціальної нерівності.** Соціальна рівність та розширення прав і можливостей вразливих соціальних груп повинні бути чіткою метою під час розробки заходів підтримки, оцінки економічних можливостей, оцінки впливу та визначення пріоритетності результатів справедливої трансформації.

7. **Забезпечення інклюзивного та прозорого процесу планування.** Процес планування політик з декарбонізації має базуватися на широкому соціальному діалозі, а шляхи та пріоритети економічного розвитку повинні визначатися на місцевому рівні.

Україна зробила суттєві кроки у формуванні політики справедливої трансформації, хоча це поняття досі здебільшого асоціюється з вугільними регіонами. У 2020–2021 роках уряд створив Координаційний центр з трансформації вугільних регіонів, презентував Концепцію реформування галузі та приєднався до міжнародної коаліції Powering Past Coal Alliance, оголосивши про поетапну відмову від вугілля в електрогенерації до 2035 року. Важливим кроком стало ухвалення у 2021 році Концепції Державної цільової програми справедливої трансформації, яка охоплює інвестиційний розвиток, диверсифікацію економіки, підвищення енергоефективності та вирішення екологічних проблем у вугільних громадах та подальша робота над повною версією Програми, яка має бути прийнята в 2025 році.

На місцевому рівні трансформаційні процеси стартували в Донецькій, Львівській та Волинській областях. Стратегічні документи для конкретних мікрорегіонів розроблялися за участі місцевих громад, за підтримки міжнародних партнерів. Також створено Асоціацію вугільних громад України для представлення інтересів громад у процесах трансформації, енергетичного переходу та повоєнної відбудови. У 2025 році планується запуск фінансового механізму за участі ЄІБ для підтримки проєктів справедливої трансформації на місцях.

Попри початкову орієнтацію лише на вугільні регіони, в Україні формується ширше розуміння справедливої трансформації. Закон «Про основні засади державної кліматичної політики» (2024) вперше закріпив її як принцип кліматичної політики без згадки виключно про вугілля. Представники уряду також публічно визнали потребу розширення трансформаційних підходів на інші громади, що постраждають від переходу до кліматично нейтральної економіки. Це створює підґрунтя для оновлення НПЕК і переформулювання політики у більш інклюзивному та довгостроковому форматі.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Повна та успішна декарбонізація економіки вимагає розширення масштабів і розуміння справедливої трансформації поза поточним фокусом на одному типі регіонів та закріплення цього в оновленому НВВ. Наразі процеси справедливої трансформації в Україні нерозривно пов'язані з вугільними регіонами. Проте інші вуглецеємні та моноіндустріальні громади, наприклад ті, що залежать від видобутку газу, нафти та інших мінеральних та викопних ресурсів, а також промислових підприємств, що залежать від викопного палива, які скоротять свою діяльність або повністю закриються, також повинні бути охоплені урядовою політикою справедливої трансформації. У той же час, позитивні приклади та уроки, отримані під час роботи з вугільними регіонами, слід використовувати для впровадження принципів і визначень справедливої трансформації в інші сектори.

2. Розгляд справедливої трансформації, як невід'ємної та необхідної частини європейської інтеграції України через взорування на положення Регламенту (ЄС) 2021/1056 Європейського Парламенту та Ради від 24 червня 2021 року про створення Фонду справедливої трансформації. Так, оновлений НВВ може мати згадки про необхідність розробки спеціальних місцевих Планів справедливої трансформації, що мають враховувати наявний досвід і методологію розробки та прийняття Планів територіальної справедливої трансформації (Territorial Just Transition Plans) у рамках Механізму справедливої трансформації (Just Transition Mechanism) в ЄС, а також критерії визначення проєктів справедливої трансформації на місцях.

3. НВВ до 2035 року має включати первинний аналіз та конкретні заходи в рамках 9 ключових політик, розроблених Міжнародною організацією праці:

a. Макроекономічна політика та політика зростання
b. Промислова та секторальна політики
c. Політика підприємництва
d. Розвиток професійних навичок
e. Безпека та охорона праці
f. Соціальний захист
g. Активна політика ринку праці
h. Права
i. Тристоронній соціальний діалог

Згадки про ці сфери та їхнє якісне наповнення будуть прямо імплементувати принципи та механізми справедливої трансформації.

4. Диверсифікація місцевої економіки вуглецеємних та моноіндустріальних громад шляхом створення "зелених" робочих місць у секторах, що сприятимуть сталому енергетичному переходу, підвищенню кліматичної стійкості та післявоєнному відновленню. Зокрема, варто підтримувати:

a. локалізацію виробництва енергоефективних будівельних матеріалів;

b. локалізацію виробництва обладнання або елементів для відновлюваних джерел енергії.

Крім того, політика має враховувати потребу у створенні нових можливостей працевлаштування для жінок, ветеранів/ветеранок та внутрішньо переміщених осіб.

5. Посилення соціального діалогу на всіх рівнях. Необхідно покращити механізми соціального діалогу, який може здійснюватися на місцевому, регіональному чи національному рівнях - через міжгалузеві консультації, галузеві платформи або корпоративні переговори. Цілі діалогу можуть варіюватися: від загальноінформаційних консультацій до координації реалізації політики та погодження зобов'язуючих рішень.

Для досягнення реальної справедливості в трансформації до процесу планування мають бути залучені не лише традиційні стейкхолдери (Міністерство розвитку громад та територій та Міністерство енергетики), а й інші ключові відомства: Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів, Міністерство економіки, Міністерство фінансів, Міністерство соціальної політики, Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості тощо.

6. НВВ також може окреслити потенціал фінансування справедливої трансформації, як-от можливість використання ресурсів Ukraine Facility (Складова 1 якого передбачає, що щонайменше 20% грантових коштів мають бути направлені на потреби регіонів), створення та підтримка окремого або модернізація вже існуючого механізму (наприклад, окремий пакет для вуглецеємних та моноіндустріальних громад в рамках Фонду декарбонізації тощо).

Автор: Костянтин Криницький, Керівник відділу енергетики ГО "Центр екологічних ініціатив "Екодія"

Координатор: Євгенія Засядько, Радниця з питань зміни клімату EU4ClimateResilience, GIZ

Опубліковано: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH Україна

Опис проєкту: EU4ClimateResilience: Декарбонізація та кліматична стійкість у Східному партнерстві. Проєкт EU4ClimateResilience - це стратегічна ініціатива, спрямована на підтримку зеленого переходу, посилення декарбонізації та підвищення кліматичної стійкості в країнах Східного партнерства: Вірменії, Азербайджану, Грузії, Молдови та України. Виконавчі партнери: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH та Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

Ця публікація була підготовлена за підтримки Європейського Союзу та Федеральне міністерство навколишнього середовища, захисту клімату, охорони природи та ядерної безпеки (BMUV). Зміст цієї публікації є виключною відповідальністю GIZ і не обов'язково відображає погляди Європейського Союзу та BMUV.

Київ, Україна, травень 2025 року